

EESTI TÕUGU HOBUSTE ARETUS- ja SÄILITUSPROGRAMM

1. Õiguslikud alused

Õiguslikud alused eesti tõugu hobuste (tõumärk E) aretusprogrammi (edaspidi Programmi) ja selle osade jaoks on:

- Euroopa Liidu õigusaktid: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) 2016/1012, Euroopa Komisjoni rakendusmäärus (EL) 2015/262.
- Eesti Vabariigi Põllumajandusloomade aretuse seadus (01.01.2019; RT I, 28.12.2018, 35) ja sellega seonduvad õigusaktid.

2. Aretuse eesmärk

Aretus- ja säilitusprogramm on tähtajatu.

Aretusprogrammi eesmärgiks on tagada eesti hobusetõu genofondi säilitamine. Eesti hobusetõugu iseloomustab põlvnemise ühtsus ja kohanemine kohalike söötmissidamistingimustega. Hobustel peavad olema Programmi eesmärkidele vastavad jõudlusnäitajad. Eesti hobuse aretuse eesmärgiks on mitmekülgse kasutusotstarbega, soovitatavalt poni klassi kuuluv hobune.

Eesmärk on suurendada aretajate teadlikkust paaridevaliku otsuste langetamisel.

3. Protseduurireeglid

Aretusprogrammi koostab haruseltsi juhatus koostöös hindamis- ja tõukomisjoniga.

Aretusprogrammi võtab vastu haruseltsi üldkoosolek. Tõu- ja hindamiskomisjoni kinnitab haruseltsi juhatus. Tõu- ja hindamiskomisjon koordineerib eesti tõugu hobuste aretus- ja säilitustöö läbiviimist.

4. Aretusmeetodid

Eesti tõugu hobuste aretuses kasutatakse puhasaretust. Aretusvõttena on kasutusel liinaretus, suureneb tähelepanu perekondaretusele ja kõik genotüübid on võrdselt tähtsustatud. Tõuraamatu pidamist on täpsemalt käsitletud programmi osas „Tõuraamatusse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord”.

5. Aretusedu saavutamise abinõud

Aretusedu saavutamiseks kasutatakse puhasaretust, olulised on nii liin- kui perekondaretus, ühtlik ja mitteühtlik paaridevalik. Lubatud on mõõdukas sugulusaretus.

Oluliseks infoks aretajatele on hobuste hindamise andmed. Täpsemad kriteeriumid hobuste hindamise kohta on toodud aretusprogrammi osas „Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise kord”.

Eesti tõugu hobuste tõuraamatut peetakse elektrooniliselt, algdokumente säilitatakse Eesti Hobusekasvatajate Seltsi (edaspidi EHS) kontoris. Andmete kogumisel, kasutamisel ja säilitamisel lähtub EHS kehtivast seadusandlusest.

Tõuraamatu pidajana ja jõudluskontrolli läbiviijana on EHS avaliku teenuse pakkuja.

Hobuste põlvnemise ja jõudluskontrolli tulemuste andmed avalikustab EHS paber kandjal või digitaalselt (aastaraamat, koduleht jm).

6. Aretusprogrammi täitmiseks vajalik aretusloomade arv ja aretuspiirkond

Eesti tõugu hobuste aretuspiirkond on Eesti Vabariik. Aretusprogrammist võtavad osa kõik hobused, kes on kantud tõuraamatusse ja nende järglased.

Tõupopulatsioon hõlmas 2010. aastal 2076 hobust. Tõupopulatsioon EHSi tõuraamatus

01.01.2016, peale 2015 aastal Eestis eesti hobusetõule teise tõuraamatu pidamise tegevusloa andmist Veterinaar-ja Toiduameti poolt, oli 1975 hobust. 01.01.2020. a oli EHSi tõuraamatus 1820 eesti tõugu hobust.

7. Tõu iseloomustus

Eesti hobusetõug põlvneb kohalikust aborigeensest hobusest, mida on viimase aastasaja jooksul parandatud paaridevaliku teel. Kasutatud on ühtlikku ja mitteühtlikku paaridevalikut, 1920. kuni 1940. aastani avaldasid suuremat mõju tõule soome hobused. Kaasaegne eesti tõugu hobune on mitmekülgne poni klassi kuuluv hobune, keda kasutatakse edukalt ponisportis, turismis, talutöödel jne.

8. Genealoogilised liinid

Sugutäkkud kuuluvad 7-sse genealoogilisse liini (seisuga 07.07.2020), nendest Ahti 228 E (10), Eni 8 E (7), Raspel 70 E (16), Taube 60 E (9) liinid põlvnevad kohalikust aborigeensest eesti hobusest ning Lari 23 E (2), Vuhti 136 E (3) ja Taru 149 E (2) liin soome tõugu täkkudest.

Sugutäkkude nimekiri avaldatakse kodulehel www.ehs.ee.

9. Tõu omadused

Tõu omadusi väljendatakse soovitud ja mitte soovitud omaduste koondina. Eraldi vaadeldakse hobuse tõu- ja sootüüpi, kehaehitust, liikumisi ehk allüüre.

Värvus:

Tõus esinevad kõik värvused, soovitavalt ilma suuremate märgisteta peal, jalgadel ja kerel. Eriliselt soovitud on hobused, kellel on juttseisus ja sebroidsus jalgadel.

Ebasoovitavad märgised on: peal päits, kehal esinevad valged märgised, esijalgadel valge märgise ulatumine üle randmeliigese või tagajalgadel üle kannaliigese.

Tüüp:

Tüüp väljendab hobuse vastavust Programmis kehtestatud nõuetele. Sughobustel peavad olema selged sootunnused.

Eesti tõugu hobusel peavad väljenduma:

- tihe ja tugev konstitutsioon;
- kiire ainevahetus;
- sangviiniline närvitüüp;
- kehaehitus: soovitav on aborigeensele tõule iseloomulik kehaehitus;
- turja kõrgus soovitavalt 138...148 cm.

Erinevatel kehaosadel on soovitavad ja mittesoovitavad tundemärgid.

Pea

Soovitav: väljendusrikas, uhke, keskmise suurusega, laia laubaga, veidi nõgusa profiiliga, keskmise suurusega kõrvadega.

Mittesoovitav: ilmetu, raske, kumera profiiliga.

Silm

Soovitav: suur, elav, sõbralik.

Mittesoovitav: väike, tuhm, tuim.

Lõuapärade vahe

Soovitav: lõuapärade vahe vaba liikumine.

Mittesoovitavad: kitsas lõuapärade vahe.

Kael

Soovitav: keskmise pikkusega, hästi arenenud lihastega, hästi ja kergelt ühendatud kuklaga ning tiheda lakaga.

Mittesoovitavad: väga lühike või pikk, sügava ühendusega, madala asetusega kael.

Piht

Soovitav: keskmise pikkusega, hästi lihaseline ja seljale ulatuv. Abaluu ja õlavars keskmise pikkusega

Mittesoovitavad: lühike ja madal turi. Väike, lühike ja püstjas abaluu ning lühike õlavars.

Rind

Soovitav: sügav, lai ja kumera roidekaarega.

Mittesoovitavad: mittesügav, kitsas, lameda roidekaarega.

Keha

Soovitav: ristkülikukujuline, hästi ühendatud hobuse ees-, kesk- ja tagaosa: selg keskmise pikkusega, lihaseline, nimme lühike ja tugev, kube lühike.

Mittesoovitavad: ruudukujuline, nõrk, nõgus või kumer nimme; laudjas kitsas, lühike; pikk tühimik.

Jalad

Soovitav: hästi musklis, kuivad, selgelt väljendunud liigestega, keskmise pikkusega sõrgats, hästi vormitud tiheda kabjasarvega kabjad ja keskmine jala pikkus.

Mittesoovitavad: nõrkade liigeste ja kõõlustega, "kepisarnane" esijalg, eetsi- ja taatsine esijala seis, lame, nõõritud kämmal, lühike, püstine või pehme sõrgats. Liiga kitsas, lame või pehme kabjasarvega kabi, sirge või saabeljas tagajalg, lühike, nõrk kannaliiges, rangjalgne või kooskandne seis.

Liikumised ehk allüürid

Eesti hobuse samm ja traav peab olema hoogne ja avar, jäsemete liikumissuund otse ja ettepoole suunatud.

Ebasoovitavad on lühikesed, madalad ja riivlevad liikumised.

Seesmised omadused

Tervis

Eesti hobune peab olema tugeva tervise, hea sigivuse ja pärilike vigadeta. Kasutusiga peab olema pikk.

Kohanemisvõime ja söödakasutus

Eesti hobune peab omastama elatussööda looduslikult karjamaalt ilma lisaööta andmata.

Talveperioodil vastavalt hobuse kasutusintensiivsusele minimaalse täiendava lisaöödaga.

Mittesoovitavad on hobused, kes vajavad pidevalt täiendsööta, olenemata kasutuskooormusest.

Jõudlus ja iseloom

Soovitav on sajandite vältel väljakujunenud hästi vastupidav, suure töötahtega, mitmekülgseid eeldusi omav eesti hobune. Ta peab olema sõbralik, samaaegselt tasakaaluka temperamendiga.

Mittesoovitavad on närvilised ja äkilised hobused.

10. Aretusprogrammiga seonduvad nõutavad protseduurireeglid

Aretusprogrammi osadena esitatakse järgmised protseduurireeglid:

- 10.1 Tõuraamatusse või aretusregistrisse kandmise alused ja tõuraamatu või aretusregistri pidamise kord
- 10.2 Aretuslooma põlvnemise registreerimise ning põlvnemisandmete õigsuse kontrollimise kord
- 10.3 Aretuslooma jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste kasutamise kord
- 10.4 Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnistamise kord
- 10.5 Mära seemendus- ja paaritusandmete registreerimise kord
- 10.6 Põllumajanduslooma, keda soovitakse tõuraamatusse või aretusregistrisse kanda, identifitseerimise ja selle üle arvestuse pidamise kord

10.1 Tõuraamatusse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord

10.1.1 Mõisted

Tõuraamat – andmekogu, kuhu kantakse hobuse põlvnemise andmed, aretaja ja omaniku andmed ning tema geneetilise väärtuse hindamise ja jõudluskontrolli tulemused koos järglaste nimetamisega.

Eesti tõugu hobune – hobune, kelle ema on eesti tõugu ja isa on tunnustatud või tunnustamata eesti tõugu täkk.

Tõuraamatus registreerimine – eesti tõugu hobuse järglase arvelevõtmine tõuraamatu põhi- või lisaosas talle passi väljastamiseks.

Tõuraamatusse kandmine – mära või täku sugulise kasutuse või aretuseks tunnistamise registreerimine koos tõuraamatu numbriga andmisega.

Tõuraamatu number – suguliselt kasutatud või aretuseks tunnistatud hobusele antav järjekorra number tõuraamatus. Number antakse eraldi täkkudele ja märadele järjekorra alusel.

10.1.2 Üldine

Eesti tõugu hobuste tõuraamatut (edaspidi “tõuraamat”) peab Eesti Hobusekasvatajate Selts, kes vastutab sissekannete eest. Tõutähis eesti tõugu hobustel on „E”. Tõuraamatut peetakse elektrooniliselt, algdokumente säilitatakse EHSi kontoris.

Tõuraamatus peavad olema iga hobuse kohta järgmised andmed:

- aretaja ja omaniku nimi ja aadress;
- sünniaeg, sugu, värvus ja märgised;
- hobusele paigaldatud kiibi kood;
- hobuse identifitseerija ja kiibiga märgistaja nimi (või nimed, kui need on erinevad isikud);
- individuaalnumber (UELN number);
- vähemalt neli esivanemate põlvkonda;
- tõuraamatusse kandmised ja kannete muutused;
- väljamineku kuupäev ja teadaolev põhjus;
- teadaolevad jõudluskontrolli tulemused ja võimalusel aretusväärtus;
- tõuaretusalane näitus ja toimumisaeg;
- tema järglaskond;
- geneetilise ekspertiisi akti number, kuupäev ja labor

10.1.3 Vajalikud dokumendid tõuraamatusse kandmisel

10.1.3.1 Paaritustunnistus

Täku pidaja saab paaritustunnistuse blankette (lisa 1) EHSist või kasutab elektrooniliselt

kättesaadavat paaritustunnistust EHS kodulehel (www.ehs.ee/dokumendid). Täku pidaja täidab ja allkirjastab paaritustunnistuse peale teostatud paaritust.

Mära omanik saab täku pidajalt paaritustunnistuse, mille teine eksemplar saadetakse paaritusaastal EHSi. Mära müügi korral antakse paaritustunnistus edasi ostjale.

Täku pidaja on kohustatud koostama paaritusnimekirja, kus ta fikseerib toimunud paaritused kronoloogilises järjekorras.

Täku valdaja peab saatma paaritusnimekirja EHSi kontorisse täku kasutuse aastal enne 31. detsembrist.

Paaritustunnistusele peab olema toodud:

- mära nimi, individuaalnumber (UELN) ja/või tõuraamatu number
- täku nimi, individuaalnumbri (UELN) ja/või tõuraamatu number
- paaritusajad
- võimaluse korral tiinuse kontrolli kuupäev ja tulemus
- mära omaniku nimi ja aadress
- toimunud paaritust/seemendust kinnitava isiku nimi ja allkiri

10.1.3.2 Varsa sünnitunnistus

Varsa sünnitunnistus (lisa 1 vormil) on mära paaritustunnistuse blanketil, kuid võib kasutada ka muud vormi, kui seal on kajastatud kõik nõutavad andmed. Mära omanik täidab varsa sünnitunnistuse, allkirjastab ning saadab selle EHSi kontorisse 30 päeva jooksul peale mära varssumist.

Varsa sünnitunnistusel peab olema toodud:

- varsa ema nimi, individuaalnumber (UELN) ja/või tõuraamatu number;
- varsa isa nimi, individuaalnumber (UELN) ja/või tõuraamatu number;
- mära omanik või omanike esindaja;
- varsa sünniaeg, sugu;
- varsa värvus;
- andmeid tiinuse katkemise või surnultsünni jm sündmuste kohta;
- varsa omaniku nimi ja allkiri.

Varsa sünnitunnistus saadetakse EHSi kontorisse iga toimunud sündmuse korral (surnultsünd, abort, mära ei tiinestunud jm.), sellekohane kanne tehakse sünnitunnistuse vastavasse osasse.

10.1.3.3 Identifitseerimisleht

Varsa identifitseerib ning identifitseerimislehe (LISA 4) täidab EHSi poolt volitatud isik varsaga mära juures. Vanemate hobuste identifitseerimisel on vajalik omaniku poolt esitada hobuse põlvnemist tõendavad dokumendid. Identifitseerimisleht allkirjastatakse hobuse omaniku või omaniku esindaja poolt. Identifitseerimisleht koostatakse kahes eksemplaris, mille koopia antakse hobuse omanikule. Identifitseerimislehe originaali alusel väljastatakse hobuse pass enne varsa 6 kuu vanuseks saamist.

Identifitseerimislehel on järgmised andmed hobuse kohta:

- nimi, sünniaeg, sünnikoht, sugu ja tõug;
- omaniku või omanike esindaja nimi ja aadress;
- ema ning isa nimed, individuaalnumbrid (UELN) ja/või tõuraamatu numbrid;
- ema paaritamise/seemendamise aeg;
- värvus, märgiste kirjeldus ja joonisdiagramm;
- märke kiibiga märgistamise kohta.

- identifitseerija ja omaniku või tema esindaja allkirjad

10.1.4 Hobusepassi väljaandmise kord

Pass on dokument hobuse päritolu, jõudluse ja identifitseerimise kohta, mis kuulub hobuse juurde ja peab omaniku vahetuse korral hobusega kaasnema. Passi kadumisest peab omanik EHSi viivitamatult teavitama ning kirjaliku avalduse alusel väljastatakse hobusele duplikaatpass.

Pass vormistatakse hobusele, kelle kohta on tõuraamatu pidajal järgmised dokumendid:

- varsa sünnitunnistus;
- hobuse identifitseerimisleht (vajadusel eraldi Märgistamise teade – LISA 4);
- vanema hobuse puhul põlvnemist tõendav dokument.

Pass saadetakse hobuseomanikule peale passi väljastamisega seotud arve tasumist EHSile.

Pass sisaldab järgmisi andmeid hobuse kohta:

- passi väljastanud aretusühistu nimi;
- hobuse individuaalnumber (UELN);
- hobuse märgistus (kiip, põletusmärk jms.);
- hobuse tõug, sünniaeg, sugu, värvus, märgised ning joonisdiagramm;
- hobuse ja tema eellaste põlvnemine nelja põlvkonna ulatuses;
- märkmed hobuse jõudluskontrolli ja tunnustamise kohta;
- aretuskonkursside ja näituste tulemused;
- aretaja ja passi saaja nimi ning aadress.

Hobuse pass tuleb hobuse omaniku või volitatud isiku poolt EHS-i tagastada peale hobuse hukkamist või lihaks tapmist või tehakse pass muul moel kahjutuks. Passi tagastamist või omanikule jäämist reguleerib Euroopa Komisjoni rakendusmäärus (EL) 2015/262.

10.1.5 Aretusandmete muutmine

Kõik muudatused (värvus, märgised, jõudluskontroll, näituste tulemused, omanikuvahetus jm.) kantakse passi ja tõuraamatusse EHSi volitatud isiku poolt. Vastavate märgete tegemiseks esitab hobuse omanik EHSile avalduse ja vajadusel muudatuste aluseks oleva dokumenti.

Passis sisalduvate andmete muutmine või täiendamine omaniku poolt on keelatud.

10.1.6 Aretaja kohustused

Vastavalt Põllumajandusministri 21. detsembri 2009. a määrusele nr 128 peab loomapidaja arvestust karjas olevate hobuste üle. Registreerida tuleb vähemalt järgmised andmed:

- hobuse nimi;
- tõug;
- sünniaeg;
- UELN kood;
- transpondri number;
- karja toomise ja karjast väljaviimise aeg;
- lähte- ja sihtkoha aadress koos sealse loomapidaja nime ja isiku- või registrikoodiga.

Andmete muutumise korral (nt. hobuse karja tulek või karjast väljaminek, varssumine, kastreerimine, paaritused) tuleb need arvestusdokumentidesse kanda 3 päeva jooksul sündmuse toimumisest alates.

Aretaja vastutab andmete õigsuse eest paaritustunnistusel, varsa sünnitunnistusel ja teistel tema poolt täidetud dokumentidel.

Aretaja kohustus on kontrollida oma hobuse dokumentides sisalduvate andmete õigsust. Ebatäpsete andmete avastamise korral tuleb sellest EHSi viivitamatult teatada ning saata dokument

korrigeerimiseks EHSi. Aretaja, kes on esitanud varsa paaritus- ja sünnitunnistusega valeandmeid ning kui nende alusel on väljastatud pass, kompenseerib duplikaatpassi väljastamise kulud.

Hobusega seotud sündmuste (omanikuvahetus, kastreerimine, hukkumine jms.) korral teavitab hobuse omanik sellest EHSi tõuraamatu pidajat 1 kuu jooksul alates sündmuse toimumisest.

Aretaja on kohustatud aretusprogrammist lähtuval vajadusel läbi viima hobuse põlvnemisandmete õigsuse kontrolli. Ekspertiisi tulemustest tuleb teavitada EHSi 30 päeva jooksul.

10.1.7 Omanikuvahetusest teavitamine

Omanikuvahetusest tuleb EHSi teavitada 1 kuu jooksul peale sündmuse toimumist. Pass tuleb uue omaniku andmete sissekandmiseks edastada EHSi kontorisse koos omandiõiguse muutust kinnitava dokumendiga. Selleks võib olla kas:

- hobuse ostu-müügi leping või
- omaniku vahetuse teatis (soovituslik blankett kodulehel www.ehs.ee)

Mõlema dokumendi puhul on vajalikud järgmised andmed: mõlema osapoolle nimed, isikukood või registrikood, aadressid, allkirjad ja hobuse müügi kuupäev. Arvesse võetakse omaniku poolt e- kirjaga saadetud teateid. Pass edastatakse uuele hobuseomanikule peale omanikuvahetuse registreerimisega seotud arvete tasumist EHSile.

10.1.8 Täku valdaja kohustused

Täku valdaja on täku omanik või tema esindaja (nt. täku pidaja). Täku valdaja vastutab toimunud paarituse registreerimise eest EHSi.

Täku valdaja kohustuste hulka kuuluvad:

- paaritustunnistuse täitmine;
- kinnipidamine kõigist täkkude paarituste või seemenduste piirangutest;
- täku asukoha muutusest või tõuaretusest väljalangemise kohta teavituse saatmine EHSi;
- nõustumine nende valduses olevate aretusandmete edastamise ja avaldamisega;
- täku põlvnemisandmete õigsuse geneetilise ekspertiisi läbiviimise korraldamine.

10.1.9 Märgistamise kord

Varsa või vanema hobuse identifitseerimiseks täidetakse identifitseerimisleht. Hobuse esmakordsel registreerimisel antakse talle individuaalnumber (UELN), mida edaspidi ei muudeta ning väljastatakse pass.

Alates 01.07.2008 on individuaalnumber (UELN) 15 kohaline ning järgmise ülesehitusega:

233002	1	00	6831	08
aretüsühistu kood, mis algab riigi koodiga	tõu kood		registrinumber	sünniaasta

Elektroonilise märgistuse kasutamine ja paigaldamine

Peale 01.07.2009 esmakordselt identifitseeritud hobused märgistatakse kiibiga. Õigus kiibi paigaldamiseks on tegevusluba omaval loomaarstil. Kiip tuleb paigaldada hobuse kaela vasakule küljele turja ja kukla vahelisele alale. Märgistamine peab toimuma hobuse identifitseerimisega üheaegselt või varem. Varasema kiibiga märgistamise puhul täidab loomaarst teate hobuse märgistamise kohta (LISA 5) ning saadetakse EHSi.

Enne 01.07.2009 identifitseeritud hobuste märgistamisel kiibiga täidab loomaarst teate hobuse märgistamise kohta ning see saadetakse 30 päeva jooksul alates hobuse kiibistamisest EHSi. Arvesse võetakse loomaarsti poolt hobuse passi pandud info hobuse kiibistamise kohta.

10.1.9.2 Hobuse nimi

Hobused, kellele väljastatakse pass, peavad kandma nime. Nimi ei tohi olla ühetäheline või põhjendamatult pikk. Nimi peab algama isa nime esitähelga ning soovitatavalt lõppema märadel täishäälikuga ning täkkudel kaashäälikuga. Kui nime osana kasutatakse aretaja või sünnikoha nime,

rakendub nõue vaid hobuse pärisnimele.

EHSil on õigus nõuda nime muutmist järgmistel põhjustel:

- korduvate nimede kasutamisel tõus;
- põhjendamatult pikkade nimede korral;
- kuulsate hobuste nimede kasutamisel.

10.1.10 Põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis

Põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis teostatakse rahvusvaheliselt tunnustatud laboris. Hobuse põlvnemisandmete õigsust on geneetilise ekspertiisi abil vaja kontrollida, kui:

- mära paaritati/seemendati ühe inna ajal kahe või enama täkuga;
- mära paaritati/seemendati kahe teineteisele järgneva inna ajal mitme täkuga ja varsa sünniaja järgi võivad kaks viimast täkku olla võimalikud isad;
- kui varss on ema juures nõuetekohaselt identifitseerimata;
- kui on kahtlus hobuse põlvnemisandmete õigsuses.

EHS laseb teostada igal aastal vähemalt 1% tõuraamatusse kantud hobustel põlvnemisandmete õigsuse geneetilist ekspertiisi.

Geneetilise ekspertiisi tulemusena hobuse põlvnemisandmete ebaõige osutumise korral kannab proovi võtmise ja ekspertiisi tegemisekulud hobuse omanik.

Sugulises kasutuses olnud täku põlvnemisandmete õigsus peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga. Täku põlvnemisandmete õigsuse geneetilise ekspertiisi kulud kannab täku omanik.

10.1.11 Eesti tõugu hobuste tõuraamat

Sünnijärgselt registreeritakse hobune põlvnemisandmete alusel eesti tõugu hobuste tõuraamatu eeltõuraamatus või lisaosas. Tõuraamatu number antakse järjekorra alusel eraldi täkkudele ja märadele siis, kui hobune:

- tunnustatakse aretuses kasutamiseks või
- on registreeritud tema aretuses kasutamine.

10.1.11.1 Tõuraamatu jaotus

Tõuraamat jaotatakse tõuraamatu põhiosaks (eeltõuraamat, tõuraamat ja peatõuraamat) ning lisaosaks. Tõuraamatu erinevatesse osadesse kantakse hobused, kes vastavad antud osa nõuetele. Tõuraamatu number märgitakse hobuse passi. Kande tegemiseks saadab hobuse omanik hobuse passi EHSi.

Tõuraamatu põhiosa jaguneb:

- täkkude peatõuraamat ja tõuraamat
- märade peatõuraamat ja tõuraamat
- eeltõuraamat

Täku peatõuraamatusse ja tõuraamatusse kandmiseks peab täku põlvnemisandmete õigsus olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga.

Tõuraamatu lisaosa nimetus:

- LISAOSA A

Tõuraamatu lisaosadesse kantakse hobused, kes ei vasta tõuraamatu põhiosa nõuetele põlvnemise osas või hobune, kelle isal puudub põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis.

10.1.11.2 Täkkude kandmine peatõuraamatusse

Täkkude kandmisel peatõuraamatusse on õiguspädevaks organiks tõu- ja hindamiskomisjon. Täku kandmine peatõuraamatusse toimub kõige varem kolmandal eluaastal, kui nimetatud täkk on hindamiskomisjoni poolt hinnatud ning tõu- ja hindamiskomisjoni poolt tunnustatud.

Peatõuraamatusse kantakse eesti tõugu täkk:

- kelle isa ja ema on kantud tõuraamatu põhiosasse;
- kelle puhul on oodata programmis kindlaksmääratud eesmärkide saavutamist;
- täkk peab läbima jõudluskontrolli vastavalt jõudluskontrolli läbiviimise eeskirjadele ning vastama tunnustamiseks vajalikele nõuetele.

Täkul ei tohi esineda päritavaid vigu välimikus või tervise probleeme, mis kahjustavad tõuväärtust.

Kande teostamise ajaks peab täku põlvnemisandmete õigsus olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga.

Tõukomisjon võib nimetada peatõuraamatu täku "eliitvärviks", kui täkk on:

- läbinud jõudluskontrolli väga heade tulemustega;
- läbinud edukalt võõratsaniku testi ja/või sõidu- ja veokatsed;
- edukalt esinenud erinevatel ratsaspordialadel sh rakendisporadis.

10.1.11.3 Täkkude kandmine tõuraamatusse

Täkkude tõuraamatusse kantakse eesti tõugu täkid:

- kelle isa ja ema on kantud tõuraamatu põhiosasse;
- kelle puhul on oodata programmis kindlaksmääratud eesmärkide saavutamist;
- kes ei vasta peatõuraamatusse kandmise nõuetele;
- kes eelnevalt on registreeritud tõuraamatu eeltõuraamatu osas.

Kande teostamise ajaks peab täku põlvnemisandmete õigsus olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga.

10.1.11.4 Märade kandmine peatõuraamatusse

Märade peatõuraamatusse kantakse sugulises kasutuses olevad märad:

- kelle isa ja ema on kantud peatõuraamatusse;
- kes on hinnatud vastavalt jõudluskontrolli läbiviimise eeskirjadele ja saanud hindamisel hinnatavate tunnuste osas vähemalt "7" punkti;

Mära, kes ei vasta eelnevatele nõuetele, kuid kellelt on saadud vähemalt kaks väga hea hinnanguga (esimene või kõrgem auhind) ning tõule vajalikku järglast, võib tõu- ja hindamiskomisjoni otsusega kanda peatõuraamatusse.

Tõukomisjon võib nimetada peatõuraamatu mära "eliitmäraks", kui mära on:

- ise ja/või on vähemalt kolm tema järglast saavutanud väga häid jõudluskontrolli tulemusi;
- edukalt esinenud ratsaspordialadel või rakendihobuste sõidukatsetel.

10.1.11.5 Märade kandmine tõuraamatusse

Märade tõuraamatusse kantakse märad, kelle isa ja ema on kantud tõuraamatusse või peatõuraamatusse, kuid kes ise ei vasta peatõuraamatu nõuetele ning märad, kes ei ole läbinud jõudluskontrolli, kuid on võetud sugulisse kasutusse.

10.1.11.6 Eeltõuraamat

Eeltõuraamatus registreeritakse hobune:

- kelle mõlemad vanemad on eesti tõugu hobused, kes on kantud peatõuraamatu või tõuraamatu osasse;
- kelle üks eesti tõugu vanematest, ema või isa, on lisaosas A ning mõlemad vanaisad on põhiosa täkid.

Eeltõuraamatusse registreeritava varsa isa põlvnemisandmete õigsus peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga. Külmutatud või jahutatud spermaga kunstliku seemenduse teel saadud varsa põlvnemisandmete õigsus peab olema kontrollitud geneetilise ekspertiisiga.

10.1.11.7 Tõuraamatu lisaosa

Tõuraamatu lisaosa nimetus: Lisaosa A

Lisaosasse A registreeritakse hobused, kes kuuluvad samasse populatsiooni, on nõuetekohaselt identifitseeritud, kuid kelle põlvnemine ei vasta tõuraamatu põhiosa nõuetele.

Lisaosasse A registreeritakse varss, kelle isa põlvnemisandmete õigsuse geneetilise ekspertiisi tulemus on teadmata. Vastava tulemuse saamisel on võimalik registreerida varss lisaosast A tõuraamatu põhiosasse, eeltõuraamatusse.

10.1.11.8 Kannete muutmine

Juhul kui selgub, et hobuse kanne tõuraamatu vastavasse osasse on toimunud valede või puudulike põlvnemisandmete või muude tunnuste alusel, tuleb sisse viia kannete muudatused.

Põlvnemisandmete õigsuse geneetilise ekspertiisi tulemusena valeks osutunud põlvnemisandmed tuleb korrigeerida, hobusele väljastatakse duplikaatpass.

10.2 Aretuslooma põlvnemise registreerimise ja põlvnemisandmete õigsuse kontrollimise kord

Hobuse põlvnemisandmete korrektne registreerimine on tagatud, kui õigeaegselt ja korrektsete andmetega esitatakse tõuraamatu pidajale järgmised dokumendid või on tehtud järgnevaid protseduure:

10.2.1 Varsa sünnitunnistus

Varsa sünnist teatamiseks edastab hobusepidaja tõuraamatupidajale varsa sünnitunnistuse. Varsa sünnitunnistus on mära paaritustunnistuse blanketil, kuid võib kasutada varsa sünniteate vormi kui seal on kajastatud kõik nõutavad andmed.

Mära omanik saadab täidetud ja allkirjastatud varsa sünnitunnistuse EHSi kontoris 30 päeva jooksul peale mära varssumist.

Varsa sünnitunnistusele peab olema kantud:

- varsa ema nimi, individuaalnumber (UELN) ja/või tõuraamatu number;
- varsa isa nimi, individuaalnumber (UELN) ja/või tõuraamatu number;
- mära omanik või omanike esindaja;
- varsa sünniaeg, sugu;
- varsa värvus;
- andmeid tiinuse katkemise või surnultsünni jm sündmuste kohta.
- varsa omaniku nimi ja allkiri.

EHSi saadetakse teade igast sündmusest (surnultsünd, abort, mitte tiinestunud), vastav kanne tehakse sünnitunnistuse osasse.

10.2.2 Hobuse identifitseerimine

Hobuse identifitseerimise osadeks on:

- joonisdiagramm hobuse kirjeldusega;
- nimi;
- individuaalnumber (UELN);
- kiibi number;
- elektroonilise tõuraamatu kirje;
- hobuse pass.

Identifitseerimise dokumendi Hobuse identifitseerimine (LISA 3) koostab EHSi poolt volitatud isik varsaga mära juures. Hobuse nimi algab isa nime esitähelga. Individuaalnumber (UEN) antakse kõigile identifitseeritud hobustele vastavalt aretusprogrammi osas „Tõuraamatuse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord” toodud näitele. Kiibi paigaldamist on täpsemalt kajastatud järgmises punktis – Hobuste märgistamine. Elektroonilise tõuraamatu kirjeid teeb tõuraamatu pidaja poolt volitatud isik. Elektroonilisse tõuraamatusse registreeritud andmete alusel antakse välja hobuse passi. Pass väljastatakse hobuseomanikule peale passi väljastamisega seotud kulutuste katmist.

10.2.3 Hobuste märgistamine

Hobuse märgistamine toimub vastavalt Programmi punktile 10.1.9.1 Elektroonilise märgistuse kasutamine ja paigaldamine.

10.2.4 Põlvnemisandmete õigsuse kontroll

Põlvnemisandmete õigsuse kontroll toimub paaritus-ja varsatunnistuse alusel ja vastavalt Programmi punktile 10.1.10 Põlvnemisandmete õigsuse geneetiline ekspertiis.

10.2.5 Andmete säilitamine

Andmete säilitamine toimub elektroonilise tõuraamatu andmebaasis. Kirjete aluseks olevaid dokumente, nt paaritustunnistusi, sünnitunnistus, hobuse identifitseerimise leht, säilitatakse EHSi kontoris seaduses ettenähtud korras.

10.3 Aretuslooma jõudlusandmete ja geneetilise väärtuse hindamistulemuste kasutamise kord

Hobuse geneetilist väärtust hinnatakse tema jõudlusandmete alusel.

Hobuse omajõudlust hinnatakse varsaeas, hobuse lineaarsel hindamisel, noorhobuste ülevaatustel, võõrratsaniku testil, rakendihobuste jõudluskatsetel ja võistlusspordis. Hobuse jõudluse hindamisel arvestatakse järglaste, eellaste ja külgsugulaste jõudlusandmeid.

Jõudlusandmed avaldatakse jooksvalt EHSi koduleheküljel www.ehs.ee ja koondandmetena aastaraamatus.

10.4 Aretuslooma ja aretusmaterjali aretuseks sobivaks tunnustamise kord

Hobuse aretuseks tunnustamisel on vajalik arvestada tema põlvnemisega, hinnata tema välimikku, allüüre, omadusi ning tulemusi jõudluskatsetel.

10.4.1 Hobuste hindamine:

Hobuste hindamine toimub vastavalt tunnustatud jõudluskontrolli läbiviimise korrale. Märade ja täkkude esmane hindamine toimub enne tõuraamatusse kandmist.

Hindamine toimub järgnevalt:

- a) tüüp
- b) kehaehitus
- c) jalad
- d) samm
- e) traav
- f) galopp (ei ole kohustuslik, täkkudel tunnustamisel kohustuslik)
- g) hüpe (ei ole kohustuslik, täkkudel tunnustamisel kohustuslik)
- h) üldmulje

Hindamine toimub numbriliselt:

- 10 = suurepärane
- 9 = väga hea
- 8 = hea
- 7 = küllalt hea
- 6 = rahuldav
- 5 = piisav
- 4 = puudulik
- 3 = küllaltki halb
- 2 = halb
- 1 = väga halb
- 0 = hindamata

Hobust, kellel esineb mõigaslau, pätk, kõrivilistamine, künahaukamine või jänese kand, üldjuhul ei hinnata ja teda ei tohi kasutada suguhobusena. Jänese kannaga hobusel, kellel on väljendunud väga hea tõutüüp ja kõrge jõudlus, võib välimikku hinnata, kuid mitte kõrgemalt kui 4 punktiga. Eesti tõugu hobuse hindamist võib lugeda toimunuks, kui on hinnatud vähemalt hobuse tüüp, keha, jalad ja üldmulje.

10.4.2 Täku tunnustamine

Täku tunnustamine on otsuse tegemine täku kasutamise kohta aretusprogrammi raames. Täku tunnustamise õiguspädevaks organiks on tõu-ja hindamiskomisjon.

Tingimused, millele täkk peab vastama enne tunnustamiseks esitamist:

- vanus vähemalt 2 aastat;
- põlvnemine peab vastama tõuraamatusse kandmise tingimustele;
- hobusel on identifitseerimisdokument (pass);
- enne hindamist tuleb kontrollida täku identiteeti;
- terviseprobleemide puudumine;
- tema enda või järglaste jõudluskatsete tulemused.

Erandkorras võib täkk saada tunnustuse vähemalt viie järglase järgi, kes peavad olema hinnatud jõudluskatsetel.

Otsus on kas:

- tunnustatud
- esialgu mitte tunnustatud
- mitte tunnustatud

Otsus on “**tunnustatud**”, kui täkk vastab tunnustamiseks esitatud nõudmistele. Otsus tunnustamise kohta kantakse hobuse passi. Selleks peab täku omanik saatma täku passi EHSi kontorisse sissekande tegemiseks.

Otsus on “esialgu mitte tunnustatud” kui täkk ei täida esitatud nõudmisi jõudluse osas, kuid on oodata, et ta edaspidi neile nõudmistele vastab. Otsusega tuleb kindlasti määrata tähtaeg, mille jooksul on vajalik täkk uuesti tunnustamisele esitada.

Otsus on „mitte tunnustatud“ kui täkk ei täida tunnustamiseks vajalikke nõudmisi.

Otsus protokollitakse. Otsus avalikustatakse ja saadetakse kirjalikult täku omanikule. Tunnustatud täkkude nimekiri avalikustatakse EHSi koduleheküljel ja aastaraamatus.

10.5 Mära seemendus-ja paaritusandmete registreerimise kord

Seemendus-ja paaritusandmeteks loetakse andmeid, mis kogutakse mära tiinestamisel vabapaaritusega, käestpaaritusega ja seemendamisega värske, jahutatud või sügavkülmutatud spermaga.

Mära seemendus- ja paaritusandmete nõuetekohase registreerimise täitmise kontrolli kohustus on nii täku- kui märaomanikul.

Seemendus- ja paaritusandmete registreerimise aluseks on järgmised dokumendid:

- täku paaritusnimekiri (LISA 2)
- paaritustunnistus (LISA 1, I osa)
- varsa sünnitunnistus (LISA 1, II osa)

Täku paaritusnimekirja peetakse eraldi iga kasutuses oleva täku kohta ja saadetakse hiljemalt aasta lõpuks EHSi. Tõuraamatupidaja registreerib esitatud paarituste andmed tõuraamatus.

Paaritustunnistus täidetakse iga paaritatud mära kohta. Paaritustunnistus antakse märaga kaasa tema müügi korral. Varsa sünnitunnistus edastatakse EHSi kontorisse 30 päeva jooksul peale varsa sünni, mittetiinestumise jm sündmuste korral saadetakse andmed hiljemalt 31. detsembriks paaritusaastal.

Mära tiinestamisel kunstliku seemenduse teel täidab seemenduse läbiviija paaritustunnistuse ja saadab andmed tõuraamatupidajale. Kunstliku seemenduse teel saadud järglaste registreerimisel on vajalik varsa omanikul teostada varsa põlvnemisandmete õigsuse kontroll.

10.6 Põllumajanduslooma, keda soovitakse tõuraamatusse kanda, identifitseerimise ja selle üle arvestuse pidamise kord

Hobuse identifitseerimise osadeks on:

- joonisdiagramm hobuse kirjeldusega;
- nimi;
- individuaalnumber (UELN);
- kiibi kood;
- elektroonilise tõuraamatu kirje;
- hobuse pass.

Varsa sünnitunnistuse peab mära omanik edastama tõuraamatupidajale 30 päeva jooksul alates varsa sünnist. Varsa sünnitunnistus varsa identifitseerimise toimingute aluseks.

Varsa joonisdiagrammi koostab EHSi poolt volitatud isik varsaga mära juures. Joonisdiagramm edastatakse tõuraamatupidajale, kes registreerib need igaaastases hobuste identifitseerimise registrites.

Individaalnumber (UELN) antakse kõigile identifitseeritud hobustele vastavalt lisa aretusprogrammi osas **Tõuraamatusse kandmise alused ja tõuraamatu pidamise kord** p. 5 – Märkimise kord toodud näitele. Individuaalnumbri registrinumber antakse aretusühingus oleva registrinumbrite registri alusel.

Kiibi paigaldab loomaarst. Varem kui hobuse identifitseerimise lehe täitmist toimunud märkimise puhul täidab loomaarst hobuse kiibistamise teate. Teatelt peab selguma millal märkimine toimus, märkimise, millist hobust märkimise, paigaldatud kiibi poolt edastatav kood ja koht, kuhu transponder paigaldati.

Kande elektroonilisesse tõuraamatusse teeb aretusühing. Elektroonilisesse tõuraamatusse registreeritud andmete alusel vormistab aretusühing hobuse passi. Pass väljastatakse hobuseomanikule peale passi väljastamisega seotud kulutuste katmist.

EESTI TÕUGU HOBUSTE SÄILITUSPROGRAMM

Eesti hobusetõu säilitamine lähtub sotsiaal - majanduslikest ja kultuurilistest vajadustest.

Säilitusprogrammi lähtealuseks on eesti tõugu hobuste populatsioon 1921. aastal avatud eesti tõugu hobuste tõuraamatust. 01.01.2020. a seisuga oli tõuraamatusse kantud koos tõuraamatu numbri väljastamisega 4541 eesti tõugu mära ja 927 eesti tõugu tätku.

Eesti hobusetõu ajalugu

Eesti hobune on iidse põlvnemisega hobusetõug, mille päritolu kohta puuduvad täpsed andmed. Kirjanduse andmetel kuulub eesti hobune põhja-metsahobuste rühma. Siinsed söötmis- ja pidamistingimused ning looduslik valik muutsid eesti hobuse vähenõudlikuks, vastupidavaks ja kasvult väikeseks. Kõige vanemad kirjalikud andmed eesti hobuse kohta pärinevad XI sajandist.

Eesti hobust on väga palju viidud teistesse riikidesse ja temaga on parandatud paljusid teisi tõugusid. 12.-13. sajandil vedasid Eestist hobuseid välja peamiselt Novgorodi kaupmehed.

13. sajandil kasutati eesti hobust sõjahobusena, eriti palju Põhjasõja ajal toimunud lahingutes. Peeter I hindas seda hobust väga kõrgelt ja palju hobuseid viidi Venemaale.

Kuni 18. sajandini oli eesti hobune levinud talupoegade seas Liivi-ja Eestimaa kubermangus. Oma tugeva veojõu, vastupidavuse ja vähenõudlikkuse tõttu omandas ta ülevenemaalise kuulsuse.

Sihikindel eesti hobuste aretus algas 1921. aastal, mil Haapsalus asutati tõuselts ja hakati pidama tõuraamatut. Eesti hobust aretati peamiselt puhasaretuse teel. Veojõu, kehakaalu ja kõrguse suurendamiseks toodi aastail 1921...1938 Eestisse 13 soome tätku, kellest väljapaistvamate liinide rajajaks kujunesid Vuhti 136 E, Taru 149 E ja Lari 23 E. Kohalikest, aborigeenide põlvnemisega täkkudest, on tänaseni aretuses kasutatavad Ahti 228 E, Rospel 70 E, Taube 60 E ja Eni 8 E liini täkkud.

Tõu säilitamise eesmärk

Käesoleva säilitusprogrammi eesmärgiks on tagada eesti hobusetõu geneetilise mitmekesisuse säilimine, populatsiooni suurenemine ja tõu leviala laienemine. Eesti hobune on mitmekülgsest kasutatav, hea tervise ning söödakasutusega hobune.

Eesmärgiks on saavutada olukord, kus eesti tõugu aretuses kasutatavaid sugumärasid oleks populatsioonis üle 700 hobuse ja igal aastal sünniks vähemalt 300 eesti tõugu varssa.

Eesti hobusetõu puhul on oluline väärtustada hobusetõugu ning 1921. aastal avatud tõuraamatut kui rahvaloomingut ja kultuuripärandit.

Põhilised kasutusala: poniklassi rakendi- ja ratsaspordi hobune, harrastus- ja hobiratsutamise hobune, turismi- ning väiketalu hobune.

Valikukriteeriumid tõu säilitamisel ja aretamisel on:

- põlvnemine;
- välimik ja tüüp;
- liikumine;
- seesmised omadused (tervis, kohanemisvõime, söödakasutus, iseloom, temperament, jõudlus)

Säilitada tuleb eesti hobuse geno- ja fenotüübilised iseärasused, mis on välja kujunenud sajandite jooksul kohalikes tingimustes tagamaks:

- tõu geneetilist mitmekesisust
- tõu sotsiaal- ökoloogilise väärtuse:
- tõu struktuurilise väärtuse

- tulevikus uute tõugude tekkimist ja väljakujunenud tõugude täiustamist

Eesti hobuse välimiku kirjeldus on esitatud tunnuste soovitud ja mitte soovitud tunnuste koondina. Peamiseks aretusmeetodiks on olnud puhtatõuline aretus koos teatud ajavahemikul sisestava ristamisega e. "veretilga" lisamisega. Sisestavat ristamist on kasutatud aastatel 1920-1940 soome hobuse tõuga, 1950... 1960 tori hobuse tõuga ning 1975...1985 araabia täisverelise hobuse tõuga.

Populatsioon hõlmas 2010 aastal 2076 hobust. 2020 aastal on Eesti tõugu hobuseid Eestis Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Ameti andmetel 2374 hobust (07.07.2020). Suurim eesti tõugu hobuste populatsioon on Saaremaal, Muhumaal ja Hiiumaal. Viimastel aastatel on tõu populatsioon laienenud mandri-Eestis.

Eesti hobuse säilitamisel rakendatakse järgnevaid majanduslikke meetmeid:

1. sugutäkkude baasi kindlustamine
2. sugutäkkude järglaste jõudluskontrolli toetamine
3. võimalusel vanemate sugutäkkude ja vähem levinud genotüübiga sugutäkkude, pidamise toetamine
4. võimalusel puhtatõuliste eesti tõugu varssade sünni toetamine
5. võimalusel eripaaride valiku toetamine, mis aitaks tagada laiemalt tõu genofondi säilitamist
6. eesti hobuse levikuareali ja nende kasutamise laiendamine looduskaitsealadel

Eesti hobusetõu säilitamisel on olulise tähtsusega tõu populaarsuse suurendamine, rohkem eesti hobuse kasutajaid ja kasutusvaldkondi suurendab nõudlust eesti tõugu hobuste järele.

Noorhobuste üleriigilisel ülevaatusel auhinnatakse kõiki osalevaid hobuseid. Igal aastal kutsutakse osalema näitusel „Tõuloom“ aasta parimaks noormäraks ja -täkuks hinnatud eesti tõugu hobused.

Eesti tõugu hobust tutvustatakse ja propageeritakse näitustel, messidel, ratsaspordivõistlustel jne. Suuremat tähelepanu pööratakse eesti hobuse tutvustamisele ja propageerimisele lastele ning noortele.

Eesti Hobusekasvatajate Selts teeb eesti hobusetõu propageerimisel koostööd kõigi hobuorganisatsioonidega.

